

Araştırma Makalesi / Research Article

Muhaceretteki Türkistan Millî Hareketinde Yeni Bir Yol Arayışı: Türkistan Millî Azatlık Komitesi ve *Türkeli* (1951-1953)*

İnci Yelda Dumlupınar**

Öz

1920’li yıllardan itibaren Avrupa’daki Türkistan muhaceretinin, Sovyet karşıtı mücadele kapsamında çeşitli teşkilat ve yayınları olmuştur. Türkistan muhaceret hareketinin temsilcilerinden biri olan Kares Kanatbay, 1951 yılında Münih’te Millî Türkistan Birlik Komitesi’ne alternatif olarak Türkeli Komitesi’ni kurmuştur. Ancak bu yeni oluşum gerek kuruluş sürecinde gerekse sonraki yıllarda muhaceretteki Türkistan birliğinde yaşanan ayrışmanın sebeplerinden biri olarak görülmüş; üstelik komite ve yayın organı *Türkeli* dergisi Rus yanlısı olmakla suçlanmıştır. Ancak tartışmaların merkezinde yer alan komitenin ortaya çıkış sebebi, muhaceretteki Türkistan millî hareketine yönelik siyasi ve basın-yayın faaliyetleri, mecmuanın amaç ve kapsamı objektif olarak ele alınmamış, iddiaların doğruluğu tespit edilmemiştir. Bu noktadan hareketle amacı Türkistan’ın bağımsızlığına hizmet etmek olan *Türkeli*’nin nüshaları incelenerek söz konusu yapının Sovyet karşıtı faaliyetler kapsamındaki rolü ve katkısı analiz edilmiştir. Türkeli Komitesi’nin oluşum sürecine ait bulgularla *Türkeli* mecmuasına ait kaynaklar dâhilinde yapılan araştırma neticesinde yakın dönemde Türkistan kökenli aydınların Almanya’da gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlere dair yeni bilgilere ulaşıldığı gibi Türkistan muhaceretine yönelik çalışmalara da literatür açısından katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkeli, Türkistan Millî Azatlık Komitesi, Münih, Soğuk Savaş, Türkistan.

* Geliş Tarihi: 20 Şubat 2025 – Kabul Tarihi: 16 Ocak 2026
Atıf: Dumlupınar, İnci Yelda. “Muhaceretteki Türkistan Millî Hareketinde Yeni Bir Yol Arayışı: Türkistan Millî Azatlık Komitesi ve *Türkeli* (1951-1953).” *bilig*, no. 118, 2026, ss. 55-90, <https://doi.org/10.12995/bilig.8635>.

** Dr., İstanbul/Türkiye, ORCID: 0000-0002-4881-8683, inciyelda@yyu.edu.tr

Seeking a New Path in the Turkestan National Movement in Immigration: Turkestan National Liberation Committee and *Türkeli* (1951-1953)*

İnci Yelda Dumlupınar**

Abstract

From the 1920s onward, Turkestan émigrés in Europe established organizations and publications that played an important role in the anti-Soviet national movement. A leading figure of the Turkestan émigré movement, Kares Kanatbay founded the Turkeli Committee in Munich in 1951 as an alternative to the National Turkestan Unity Committee. The committee soon became controversial and was often regarded as a source of division within the Turkestan émigré movement. It and its publication, *Türkeli* magazine, were frequently accused of pursuing a pro-Russian policy. This study examines the establishment of the Turkeli Committee and its activities within the Turkestan national movement in exile. It also analyzes the issues of *Türkeli* magazine, evaluating their role in anti-Soviet activities and the struggle for Turkestan's independence. Based on archival materials and contemporary sources, the study provides new insights into the political and publishing activities of Turkestan émigrés in post-war Europe and contributes to the historiography of the Turkestan émigré movement.

Keywords

Türkeli, National Turkestan Liberation Committee, Munich, Cold War, Turkestan.

* Date of Arrival: 20 February 2025 – Date of Acceptance: 16 January 2026

Citation: Dumlupınar, İnci Yelda. "Muhaceretteki Türkistan Millî Hareketinde Yeni Bir Yol Arayışı: Türkistan Millî Azatlık Komitesi ve Türkeli (1951-1953)." *bilig*, no. 118, 2026, pp. 55-90, <https://doi.org/10.12995/bilig.8635>.

** PhD., İstanbul/Türkiye, ORCID: 0000-0002-4881-8683, inciylenda@yyu.edu.tr

Giriş

Avrupa'daki Türkistan millî mücadelesine yönelik basın-yayın faaliyetleri çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı yıllarını ve öncesini kapsayacak şekilde ele alınmıştır (Köseoğlu 23-444; Sakal 311-316.). Almanya'daki neşriyat ise savaş sırasında teşkil edilen Millî Türkistan Birlik Komitesi'nin (MTBK) yayın organı *Millî Türkistan* dergisi dışında kapsamlı bir araştırmanın konusu olmamıştır (Hayit 13-641; Uzunel 27-286; Koçar 17-326). Ancak Soğuk Savaş yıllarını içeren süreçte Münih'te neşredilmiş yayınlar üzerine yapılan yeni araştırmalar, Türk kökenli göçmenlerin savaştan sonra da yayıncılık faaliyeti yürüttüklerini göstermektedir (Ramazan 125; Demirci, *Türk Siyasi* 110-130; Dumlupınar 253-555). Amerika'nın, Soğuk Savaş dış politikasını şekillendiren komünizm karşıtlığıyla savaşın ardından Almanya'da bulunan Türk kökenli göçmenlere yayıncılık faaliyetleri kapsamında malî destek sağladığı ve bu grupları millî aidiyetleri doğrultusunda Türkistan, İdil-Ural ve Kafkasya'ya yönelik Sovyet karşıtı yayınlar üretmeye teşvik ettiği bilinmektedir (Yakublu 129; N. Devlet 226; Demirci, "Münih'te" 516-552). Bu durum, Soğuk Savaş Almanya'sında Türkistan'a yönelik neşriyat özelinde değerlendirildiğinde, adı sıkça anılan ve hakkında çok sayıda araştırma yapılan, savaş sırasında önemli vazifeler üstlenmiş isimlerden biri olan Veli Kayum Han başkanlığındaki MTBK'nın yayın organı *Millî Türkistan* dergisi haricinde başka bir yayının varlığına da işaret etmektedir (Dumlupınar 158-173).

Soğuk Savaş döneminde Amerika, Münih'i Sovyetler Birliği'ne yönelik karşı propagandanın yayıncılık açısından merkezi konumuna getirmiştir (Yakublu 130). Bu kapsamda, Münih'teki Bolşevizm karşıtı faaliyetleri organize etmek amacıyla 21 Ocak 1951 tarihinde Bolşevizmden Kurtuluş İçin Amerikan Komitesi kurulmuştur (Johnson 41). Kısaca Amerikan Komitesi olarak adlandırılan komitenin kuruluş amaçları arasında Sovyetler Birliği'ne karşı Rus ve Rus olmayan Sovyet göçmenlerini bir araya getirmek yer almaktadır (*Cafer Seydahmet* 5, 17, 49; Mikkonen 101). Ayrıca komite, Sovyet karşıtı propagandayı sürdürmek adına Sovyetler Birliği'ni çeşitli açılardan araştırmaya yönelik kurumsal bir yapı da ortaya çıkarmıştır (O'Connell 4). 8 Temmuz 1950 tarihinde bir göçmen organizasyonu olarak kurulan Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü, Türk kökenli göçmenlerin desteğini alarak Türkistan, Kafkasya, İdil-Ural'a yönelik çok sayıda Sovyet

karşısı bölgesel yayın neşretmiştir (Dumlupınar 246-257). Amerikan Komitesi'nin finansal desteğini alan ancak söz konusu enstitünün yayınları arasında bulunmayarak Almanya'da Türkistan millî mücadelesi adına faaliyet gösteren dergilerden biri de MTBK bünyesinde yer almış isimlerden Kazak mühendis Kares Kanatbay idaresinde, 1951 yılında Münih'te yayımlanmaya başlayan, Türkistan Azatlık Komitesi'nin yayın organı *Türkeli* mecmuasıdır.

Savaş sırasında, Nazi Almanyası'ndaki Sovyet karşıtı faaliyetler kapsamında önemli bir oluşum olan MTBK'nın idari şemasına yönelik bir muhalefet sonucunda ortaya çıkan Türkistan Azatlık Komitesi ve *Türkeli* mecmuası şimdiye kadar herhangi bir bilimsel araştırmaya konu olmamıştır. Bu durumun komite ve mecmuanın az bilinirliğiyle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Konu hakkında kısıtlı verinin bulunmasının temel sebebi ise söz konusu komitenin MTBK içerisinde oluşmuş bir fraksiyon olarak nitelendirilmesi ve bu ayrışmanın muhaceretteki Türkistan hareketini temsil mücadelesine dönüştürdüğü yönündeki kanaattir (Türkistanî 7). Türkistan hareketinin iki temsilinin olmasına yönelik hoşnutsuzluğun dışında MTBK çatısı altında toplanmak yerine Bolşevizme karşı mücadeleyi koordine etmek amacıyla Amerikan Komitesi tarafından desteklenen, Rus olan-olmayan Sovyet göçmenlerinden oluşan Anti-Bolşevik Mücadele Koordinasyon Merkezi bünyesinde yer almak, Rus kökenli muhacirlerle hareket ettiklerine dair sert eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Batır 21-23). Buna karşılık Türkeli, Koordinasyon Merkezi'nde yer almanın Ruslarla birlikte hareket etmek anlamına gelmediğine dikkat çekmiştir ("Visbadende Bolup" 5-7) Komite aynı zamanda Rus yanlısı olmakla da suçlanmıştır (Türkistanî 54, 65, 138, 155). Zeki Velidi Togan'a göre ise ("Türkistanlıların" 20) *Türkeli*, Türkçü bir karakter taşımakta ve Rus karşıtı bir tutum sergilemektedir. Üstelik bu yaklaşım, Kanatbay tarafından da açıkça dile getirilmiştir (Duvlat 3). Buna rağmen MTBK'ya dâhil olmayanların "birliği bozan, hain" daha ileri gidilerek "Ruslara hizmet eden şahıslar" olarak nitelendirilmesi *Türkeli*'nde tepkiyle karşılanmıştır (Gayraty, "Kuraşımız haq" 20). Suçlamalara karşılık Kanatbay, MTBK'nın ise bir aşiret önderliği olduğunu, bu yönetim şeklinin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir ("Tağıda Türkeli" 5).

Soğuk Savaş yıllarında Türkistan komiteleri arasında artan gerilime Amerikan Komitesi de dâhil olmuş, bir milletin tek söz sahibine indirgenmesinin kabul edilemez olduğunu bildirmiştir (Admiral Stivensnin 6). En çarpıcı

görüş ise Türkeli Komitesi'nin, Zeki Velidî Togan'ın önderliğinde kurulduğu yönündeki iddiadır. Bu iddiayla Başkurt kökenli olduğu bilinen Togan hedef alınarak Türkistanlı olmayanların sürece dâhil edilmesinin ve Türkistan komiteleri hakkında fikir beyan etmesinin birliğe zarar verdiği dile getirilmiştir (Kayyum 3-6). Bu mühim tartışma ve suçlamalara rağmen şimdiye dek sorulmayan soru mevcut araştırmanın problemini oluşturmaktadır; Türkeli hareketinin Rus yanlısı bir yapı olarak Türkistan millî davasına hizmet etmediğini ya da engel teşkil ettiğini söylemek gerçekten mümkün müdür?

Türkeli'nin, Türkistan'ın bağımsızlığına yönelik faaliyetleri *Türkeli* mecmuası üzerinden takip edildiğinde iddiaların aksine kabilevi farklılıkları tek bir oluşuma entegre etme eğilimi gösteren, birleşik Türkistan ilkesini benimseyen bir organizasyonla karşılaşılmaktadır. Bu, Mustafa Çokay'ın Türkistan'ı bir bütün olarak ele alan yaklaşımıyla benzerdir. Bu doğrultuda komitenin hedeflerinden biri de Çokay ve yakın çevresindeki Türkistanlı aydınlar tarafından kurulan, 1917-1918 yılları arasında varlığını sürdüren Türkistan Millî Muhtar Hükümeti'ni hatırlatıp yeniden canlandırmak olmuştur (Kanatbay, "Biznin Maksad" 4-5). Bu hedef, MTBK'nın üstlendiği misyonla da örtüşmektedir ("Biznin Jol" 3-4). İki komite de ortak bir hedef üzerine hareket ederken mevcut anlaşmazlığın temelindeki faktör ise bir soru işareti olarak ortaya çıkmaktadır.

MTBK'nın savaş sırasında ve sonrasında Almanya'daki Türkistanlı esir ve göçmenler adına üstlendiği tekil rol inkâr edilemez olsa da ortaya çıkan ayrışma onun millî davanın tek sözcüsü olduğuna yönelik duruşu ve komiteye verilen millî hükümet statüsüyle doğrudan ilişkilidir. Nazi Almanyası tarafından millî hükümet statüsünde kabul edilen MTBK, Türk kökenli millî komiteler arasında "hükümet" olarak tanımlanan tek yapı olmuştur (BArch, NS 31/30). Bu sebeple MTBK, *primus inter pares* yani "eşitler arasında birinci" algısıyla hareket etmiştir (Kumru 232). Özel bir statüye sahip olan komitede savaş yıllarında başlayan bölünme, MTBK'nın hariçteki Türkistan temsilinin tek muhatabı imajına zarar vermiştir. Dolayısıyla Türkeli grubunun varlığı, hizi olarak değerlendirilmiş ve inkâr edilmiştir.

Türkeli'ne yönelik bu yaklaşım hem komitenin hem de mecmuanın bilinirliğini olumsuz etkilemiş, dolayısıyla konuyla ilgili herhangi bir

bilimsel araştırma yapılmamıştır. Savaş ve sonrasını içeren süreçte Almanya’da, Türkistan muhaceret hayatının gerçekleştirmiş olduğu basın-yayın faaliyetlerine yönelik araştırmalar *Millî Türkistan* çevresinde şekillenmiş, bu durum ise literatür açısından ciddi bir eksikliğe sebep olmuştur. Yakın dönemde Veli Kayum, MTBK ve *Millî Türkistan*’ı içeren araştırmalar Kanatbay, Türkeli Komitesi ve mecmuası hakkında neredeyse hiç bilgi vermeyerek bu eksikliği göz ardı etmiştir (Uzunel, Barıt, Kumru).

Çalışmada, *Türkeli* mecmuası komitenin amaç ve faaliyetlerini tanımlamak, komiteye yöneltilen eleştirilere yanıt aramak için başvurulacak temel kaynaktır. Türkeli’nin, savaş sonrasında Amerikan Komitesi’nin maddi desteğiyle yeniden yapılanma süreci takip edilerek ortaya çıkış serüveni komiteye yönelik eleştiriler bağlamında ele alınmış, esas olarak Sovyet karşıtlığındaki konumu mecmua nüshaları üzerinden takip edilmiştir. Veli Kayum tarafından MTBK’nın Arabistan şubesinin sorumlusu Zuhriddin Türkistan’ı’ye gönderilen mektuplarda yer alan iddialar ve *Millî Türkistan*’da iki komite arasındaki ihtilafa dair yayınlanan makaleler de kaynaklar arasındadır. Komite ve mecmuayı esas alan bu çalışmada Türkeli’ne yönelik eleştirilerin neden ve nasıl temellendirildiğine aranan yanıt, *Türkeli*’nde yer alan savunmalarla karşılaştırılarak gerçekleştirilmiş, MTBK ve Türkeli’ni yol ayırmasına getiren süreç bu veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir

MTBK tarafından fraksiyon olarak nitelendirilen, ancak hedefleri ve etki alanı objektif biçimde tartışılmamış olan Türkeli Komitesi, Türkistan birliği ve bağımsızlığı için faaliyet göstermiştir. 1951-1953 yılları arasında Sovyetler Birliği sınırları dâhilindeki ve muhaceretteki Türkistanlıların sözcülüğünü üstlenen, Batı’da dağınık hâlde bulunan Türkistanlıları organize etmek adına platform görevi gören *Türkeli* mecmuası da Türkistan millî hareketine yönelik gerçekleştirilen yayın faaliyetine işaret etmektedir. Bu bağlamda çalışmada, mevcut ve güncelliğini koruyan iddialara karşı, komitenin faaliyetleri ve mecmuanın yayın içeriği esas alınarak Türkistan millî birliği ve bağımsızlığına yönelik Sovyet karşıtı faaliyetler incelenmiştir.

Türkeli Komitesi’nin Kuruluş Süreci

Komitenin başkanlığını ve derginin sorumluluğunu üstlenen Kares Kanatbay, 1911 yılında Batı Kazakistan’ın Borsı köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının 1918-1919 yılları arasında Bolşevik karşıtı faaliyetleri

nedeniyle tutuklanması ve ailesinin sürgün edilmesi, Kanatbay'ın eğitim hayatını Orenburg'ta sürdürmesine neden olmuştur. Sverdlovsk Politeknik Enstitüsü'nde aldığı eğitimin ardından mühendis olarak mezun olmuş ve Udmurtya'nın Alnaş yerleşimindeki bir maden işletmesinde görev yapmıştır. Kanatbay'ın savaşın başlamasıyla orduya katıldığı belirtilse de (Hasan), Rusya Savunma Bakanlığı'nın dijital kayıtlarında 1933 yılında askerliğe başladığı, 1941 yılından sonra Kanatbay'dan haber alınamadığı belirtilmektedir ("Kanatbayev Karis"). Bunun sebebi Kızıl Ordu'dan, Nazi Almanyası'na esir düşen Türk kökenli askerlerden biri olmasıdır. Esir düşen diğer Türkistanlılar gibi Kanatbay, savaş sırasında Nazi Almanyası'nın stratejik hamlesi olan Türkistan Lejyonu içerisinde yer almıştır.

Türkistanlı esirler arasında iletişim sağlayan Türkistan İrtibat Bürosu'nda görev alan Kanatbay, bu oluşumun muhaceretteki Türkistanlıları temsil eden siyasi bir görünüm kazanarak 14 Kasım 1942 tarihinde ortaya çıkan yeni formu, MTBK'ya da dâhil olmuştur (Chuyev 182). Veli Kayum'un başkanlığında faaliyet gösteren komite, tek lider prensibiyle yönetilmiştir ("Türkistan Millij Birlik Qomitasından" 1). Özbek olan komite başkanı Veli Kayum'un temsil hakkı konusunda Özbek topluluğunu ön plana çıkaran yaklaşımı diğer Türkistanlılar tarafından eleştirilmiştir. Komitenin Türkistanlılar adına eşitlik prensibi uygulamadığını düşünen Kazak ve Kırgızlardan oluşan grup, 1943 yılında Kanatbay'ın önderliğinde yeni bir komite kurmak için harekete geçmiştir (Andican 414). Almanyadaki esir ve muhacirlerle ilgilenen Doğu Bakanlığı'na yapılan başvuru, mevcut bir komitenin varlığına işaret edilerek reddedilmiştir (Mühlen 95). Komitenin kozmopolit yapısını desteklemek amacıyla Kanatbay'ın, komite sekreterliğine atanması ise uzun süreli bir çözüm sunmamıştır (Mühlen 232; Andican 414). Kanatbay, 1945 yılındaki yeni girişimiyle Türkistan Millî Konseyi-Türkeli Şurası grubunu ortaya çıkarmıştır (Oraltay, *Alaş* 174-178; Sakal 305). Bu durum, Veli Kayum ile Kanatbay'ın arasını açan sebeplerden biri olmuştur.

Kanatbay'ın başkanlığını, Türkistanlı Ahmetcan Ömerhan'ın başkan yardımcılığını üstlendiği Türkeli Şurası'nın üye sayısı ise beş kişiden ibaret olmuştur (Altaylı 177). Grubun en bilinen faaliyeti ise Veli Kayum'un Türkistanlıların dâhil olmayacağını düşündüğü (Kumru 249), Nazi Partisi güvenlik birimi lideri H. Himmler'in emriyle Rus kökenli General A. Vlasov

idaresinde ortaya çıkarılan Rus Kurtuluş Ordusu'na katılmak olmuştur (Batır 17-18; Mühlen 166; Andican 412-413). Türkeli Şurası'nın Vlasov'un komutasında olması ise Veli Kayum ile Kanatbay arasındaki başka bir gerginliğin sebebi olmuştur.

16 Nisan 1945 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Berlin Taarruzu başlamış, Türkeli Şurası'nın faaliyetleri de savaşın sona ermesiyle yarıda kalmıştır. Savaş sonrasında Kanatbay, bir süre Münih'teki Dachau Toplama Kampı'nda tutulmuştur (Hasan). Kanatbay'ın serbest bırakılmasının ardından Türkeli grubunu yine onun başkanlığında aktif hâle getirilmiştir.

Türkeli Komitesi'nin Faaliyetleri

Savaşın ardından yaşanan siyasî gelişmeler ve Almanya'nın oluşum süreci Türk kökenli muhacirlerin faaliyetlerini etkilemiştir. Amerika'nın Soğuk Savaş propaganda üssü olarak Münih'i tercih etmesiyle, Almanya'da kalan Türkistan, Kafkasya ve İdil-Ural komitelerine mensup göçmenlere ulaşılmıştır (Dumlupınar 177). Amerikan Komitesi'nin, Sovyet karşıtı propaganda faaliyetleri kapsamında iletişime geçtiği muhacir gruplarından biri de MTBK'dan hariç olarak Türkistanlıları temsil eden Türkeli olmuştur.

Ağustos 1947'de Almanya'daki Türkistanlıların katılımıyla gerçekleştirilen kongreye katılan Türkeli grubu, dile getirilen birlik vurgusuna rağmen MTBK'yla ortak bir noktada buluşamamıştır (Dumlupınar 152). Buna karşın Türkistanlılar arasında gerçekleştirilemeyen birlik, Türkeli ve diğer muhacir grupları arasında sağlanmıştır. Kuzey Kafkasya, Türkeli ve Tatar-Başkurt grubu, 1948-1951 yılları arasında Münih'te Kanatbay'ın liderliğinde Yanga İttifak adlı birliği ortaya çıkarmıştır (N. Devlet 179). İttifakın dağılmasıyla her grup kendi faaliyet programını oluşturmuştur. Amerika'nın maddi desteğiyle Tatar-Başkurt grubu *Azat Vatan*'ı yayınlarken, Kuzey Kafkasya grubu da *Der Kaukasus* aracılığıyla Sovyet karşıtı yayın faaliyetinde bulunmuştur (N. Devlet 226). Türkeli Komitesi de bağımsız olarak faaliyetlerine devam ederken, maddi açıdan Amerikan Komitesi'nden destek almayı sürdürmüştür. Mecmuanın çıkarılması için verilen maddi destek *Türkeli*'nde “Amerikan Komitesi'nin vasıtası ve vatandaşlarımızdan çok az bir kısmının teşebbüsleriyle olmuştur” sözleriyle ifade edilmiştir (Ahmetcan, “Milly masalamizga” 6).

Zeki Velidî Togan'ın komiteyi yakından takip ettiği ve desteklediği, Münih'teki 18 Eylül 1950 tarihli toplantıya katıldığı bilinmektedir (Türkistanî 64). Fakat bu samimiyet MTBK tarafından farklı şekilde yorumlanmış, Türkeli Komitesi'nin Togan'ın fikrî yapısıyla hareket ettiği, komitenin onun girişimiyle kurulduğu iddia edilmiştir ("Türkistanlıların Protestosu" 45-46). Bu iddianın somut bir veriyle doğruluğu tespit edilemese de komitenin, Togan'ın fikrî yapısına uygun hareket ettiği açıktır. Sözü geçen toplantıda komite, MTBK'nın kabilevi farklılıkları ön plana çıkardığı düşüncesine karşılık etnik gruplaşmanın önüne geçmek adına *Türkeli*'nde Kırgız, Kazak, Özbek, Türkmen, Tacik dilindeki makalelere yer vereceklerini, Türkistanlıları ortak dile alıştırma konusunda öncülük edeceklerini belirtmiştir (Kanatbay, "Biznin Maksad" 4-5). Türkistan için ortak bir dil yaratma ideali Togan tarafından da desteklenmiştir. Togan'ın, *Türkeli Haritası ve Ona Ait İzahlar* (20-26) yazısında ortak bir dil oluşturma'nın önemi üzerinde durduğu ve yöntemi hakkında benzer örnekler sunduğu görülmektedir.

Türkeli, MTBK'nın muhaceretteki Türkistan temsilciliği rolüne ortak olmak amacıyla Eylül 1951'de düzenlenen toplantıda adını *Türkeli – Türkistan Millî Azatlık Komitesi* olarak değiştirmiştir (Altaylı 255-256). Bu isim değişikliği, Çokay ve Togan'ın Türkistan'da kurdukları birliğin*** adını, 1924 yılında Berlin'de Türkistan Azatlık Cemiyeti yapmış olmasına da bir atıf olmuştur (Togan, *Bugünkü Türkeli* 408-409). İsim değişikliği Amerikan Komitesi tarafından da dikkate alınmış; 1952 tarihli Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA) belgesinde komitenin adı, *National Turkistan Liberation Committee* olarak kayda geçirilmiştir ("By Laws of the National" 1).

29-30 Ağustos 1952'de Münih'te gerçekleştirilen toplantıda paylaşılan kuruluş tüzüğünde komitenin amacı, Türkistan'ı Bolşevik baskıdan kurtarmak, Türkistan'ın millî birliği ve egemenliğinin sağlanmak olarak açıklanmaktadır ("By Laws of the National" 1). Belgede komitenin, Türkistan hareketinin önderi olduğu belirtilmektedir ("By Laws of the National" 1). Bu ifadede Türkeli'nin tek muhatap olarak adlandırılması, Amerika tarafından MTBK'nın Türkistan davasındaki söz sahipliğine vurulmuş darbe olması bakımından dikkat çekicidir.

*** Orta Asya Müslüman Millî Avami İhtilâl Cemiyetlerinin İttifakı.

MTBK karşısında Amerika'nın desteğini alan Türkeli, idari yapısını kısa sürede oluşturmuştur. Komite, prensip olarak Türkistan'ı bütüncül şekilde ele almış ve temsilcilerini eşitlik ilkesine göre seçmiştir. Buna göre, komitenin idari kadrosu Özbek, Kırgız, Kazak, Tacik, Türkmen ve Karakalpak topluluklarından eşit temsille 18 kişiden oluşmuştur. Bir adayın yetersiz bulunması halinde, aynı mensubiyete sahip yeni bir adayın gösterilmesi zorunluluğu da tüzükte yer almıştır. Ayrıca, her üyenin Türkistan'ın millî birliğini kabul ettiği ve bu konuda ihtilaflı bir tartışma başlatmaması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Komitenin toplantılarında başkan ve sekreterin hazır bulunması zorunlu kılınmış, her toplantıda farklı üyenin başkanlık yapabilme hakkı da sunulmuştur ("By Laws of the National" 2). Komitenin üyeleri arasında ise Dr. A. Keskin, Doçent Ö. Ahmetcan, Atahan Zavqiy, Ergiş Erali, G. Koşoy, T. Yakuboğlu, Kares Kanatbay, D. Gökböri, Cumabek Akbergen, Dr. A. Koç, M. Erkin, K. Batir, S. Gayretullah, A. Samikoğlu, K. Allan, Hudayar Nurmuhammet, Hamit Feyzullah ve Nurmat Cabbar yer almıştır. Komitenin idari yapılanmasında Başkan Kares Kanatbay, yardımcısı Doçent Ahmetcan Ömerhan olarak gösterilirken; Editörlük G. Koşoy Siyasi Enformasyon, Basın-Yayın Dr. A. Koç, Askerî İşler M. Erkin, Etüt ve Araştırma Dr. A. Keskin, Kâtiplik görevi ise S. Gayretullah tarafından üstlenilmiştir. Din İşleri Bölümü'ne ise bu tarihte henüz kimse atanmamıştır ("By Laws of the National" 5-6). Üyelerinin hepsi savaş sırasında esir alınan Türkistanlılardan oluşan komiteye, MTBK'dan ayrılan hukukçu Türkmen Amanberdi Murat ve Murat Taçmurat, Özbek Veli Zünnun, Kazak Devlet Kerey Tagiberli gibi isimler de eklenmiştir (Batir 17).

Türkeli'nin kuruluş aşamasında Amerikan Komitesi, Almanya'daki Sovyet göçmenlerini bir araya toplama hedefiyle 3-7 Kasım 1951 tarihinde Wiesbaden'de bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı, MTBK ile Türkeli arasındaki ayrışmayı derinleştirmiştir. Türkeli Komitesi, Kerenski grubu olarak adlandırılan Rusya Halklarının Kurtuluş Mücadelesi Birliği'nin de bulunduğu bu toplantıya iştirak etmiş, toplantıya katılım nedeniyle Amerikan Komitesi Başkanı Eugene Lyons'tan bir tebrik telgrafi gönderilmiştir. Söz konusu telgraf ise *Türkeli*'nde paylaşılmıştır ("Rusya halklarını azat ediş adındaki" 7). Bu durum, sadece MTBK'nın değil, tüm göçmen komitelerinin eşitliklerine yol açmıştır. Toplantıda alınan karar, pragmatik odaklı olarak Bolşevizme karşı mücadeleyi koordine etmek için bir siyasi merkezin kurulması yönünde olmuştur ("Carnama" 8). Bu

karar doğrultusunda Türkeli, Rus ve Rus olmayan göçmenleri bünyesinde barındıran bir oluşum içerisinde yer almayı kabul etmiştir. Ancak komite, Bolşevizm karşıtı her kuruluşu destekleyeceğini açıklarken, kendilerini Ruslarla birlikte hareket etmekle suçlayanlara karşı, Rus emperyalizmini kabul etmediklerini ve “Rus kuyruğu” olmadıklarını vurgulamıştır (Ahmetcan, “Milly masalamızga” 7).

Wiesbaden’de alınan karar doğrultusunda, 16 Ekim 1952 tarihinde, Sovyetler Birliği dâhilinde yaşayan halkların kurtuluşu ve bu halklar için demokratik bir sistemin oluşturulması amacıyla Anti-Bolşevik Mücadele Koordinasyon Merkezi kurulmuştur (“Peripheral” 1; “Bolşevizmga Qarşı Kuraş Koordinatsion Markazini Qurus” 5). Başkanlığına da Ukraynalı bir göçmen olan Dr. S. Witvitskiy getirilmiştir (“Amerikada Sovyetler Birliği Mahkûm” 60). Merkezin amacı, göçmenleri birleştirerek Sovyetler Birliği’ne karşı mücadelenin hariçten yürütülmesine yönelik propaganda yapmak ve Sovyetler’deki anti Bolşevik yeraltı teşkilatlarına destek vermek olarak açıklanmıştır (“Bolşevimga Qarşı Kuras Koordinatsion Markaznin Nizamnaması” 9-11). Amerikan Komitesi de merkezin Rus olsun veya olmasın, tüm göçmenleri koordine etmesinin önemine dikkat çekmiş, bunun tarihî bir mücadele olduğuna vurgu yapmıştır (“Amerika Komitasının Bildiruvı” 12). Türkeli’ne göre de merkezin kuruluşu, Bolşevizmin sonunu getirmiştir. Çünkü Koordinasyon Merkezi, totalitarizmin üstünlük ilkesini ortadan kaldırarak eşitlik ilkesini esas almış, bu durum Rus kökenli göçmenler tarafından da kabul edilmiştir (“Bolşevizm qalay öledi” 3). Merkezin kuruluşuna ilişkin olarak Amerikan Komitesi’nin görüşlerine yer veren *Türkeli*, Sovyet karşıtı neşriyata katkı sağlanmasına ek, bir radyo kurma planının da bu oluşumla birlikte değerlendirildiğinin bilgisini vermiştir (“New Yorkdagı SSSR” 9). Radyo kurma fikri ise önemli bir detayı barındırmaktadır. Bu, Amerikan Komitesi’nin kurduğu Radio Liberty bünyesinde, 1953 yılında Münih’te oluşturulan ve Türkeli’den isimlerin görev aldığı Türkistan Servisi’nin idari sorumlusunun Kares Kanatbay olmasıdır (Oraltay, *Elimay* 273).

Komite, Koordinasyon Merkezi’nde yer almasını, Türkistan’ın bağımsızlığına hizmet noktasında açıklarken, Wiesbaden’de alınan karar sadece Almanya’da değil, Türkiye’deki Türkistanlılar tarafından da eleştirilmiştir. Kanatbay, 13 Ocak 1952 tarihinde İstanbul Belediye Gazinosu’nda Doğu Türkistanlı

muhacirler adına verilen yemekte komitenin saygı içerisinde, güven esasına dayalı olarak federasyon fikrine sıcak baktığını belirtmiştir. Bu açıklama, Pakistan'daki Türkistan grubunun liderleri Şirmehmet ve Nurmehmet üzerinde etki yaratmış, 23 Şubat 1952 tarihinde Zeki Velidi Togan'a yazdıkları mektupta, kabilecilik merkezli oluşumlardan ziyade Afganistan ve Pakistan'daki Türkistanlıların federatif birlik arzuladıklarını ve bu niyetlerini Kanatbay'a gönderdikleri mektupla açıkladıklarını ifade etmişlerdir (Togan, "Türkistanlıların" 23). Bu mektup *Türkeli*'nde yayınlanmamış olsa da Avrupa ve Asya'daki Türkistanlıların birlik olmasıyla mücadelenin kazanılacağına olan inanç dergide sıklıkla tekrar edilmiştir (Gayraty, "Kuraşımız haq" 20).

Türkeli Komitesi'nin birlik fikri noktasında attığı adımlar arasında en etkili girişim, eşit temsilin esas alındığı yayın organının oluşturulmasıdır. Komitenin fikrî yaklaşımının idari yapısına olduğu kadar yayın organının faaliyetlerine de yansması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, *Millî Türkistan* dergisiyle şekil ve içerik olarak benzerlikler taşıyan, muhaceretteki Türkistan millî hareketini birleşik Türkistan hedefiyle ortaya koyan sayılı neşriyattan biri olan *Türkeli* mecmuası yayın hayatına başlamıştır. Bu noktada MTBK'nın Türkeli'ne yönelik millî davada bölücülük ve Rus taraftarlığı eleştirisinin komite mecmuası üzerinden analiz edilmesi ve iddiaların doğruluğunun tespiti amacıyla *Türkeli*'nin Sovyet karşıtlığına ilişkin yaklaşımı değerlendirilmelidir.

***Türkeli* Mecmuası**

Türkistan birliğine yönelik hedef ve ideali açıkça belirtilen Türkeli Komitesi, Eylül 1951 tarihinde, Münih'te *Türkeli* dergisini neşretmeye başlamıştır (Kayyum 3-6). Amerikan Komitesi'nin maddi desteğini alan dergi, sadece Batı'da değil, Türkiye'de de takip edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından, Münih'te Sovyet Rusya aleyhine faaliyet gösteren neşriyat olarak nitelendirilen derginin Türkiye'ye gönderilen nüshaları incelenmiş, yayının mahiyetini anlamak için Bonn Büyükelçiliği'nden, komitenin Amerikan ve Alman makamlarıyla ilişkisinin takip edilmesi, derlenen bilgi ve görüşlerin Ankara'ya iletilmesi istenmiştir (BCA.TDA).

Dergi, adını Türkistan'ı ifade eden Türkili kelimesinden almıştır (Togan, "Türkistanlıların" 20). Togan (*Türkili Haritası* 1), Türk milliyetçiliği nazarında Farsça ek barındıran Türkistan yerine, Türkçede memleket

manasına gelen Türkili kelimesinin kullanılmasının uygun olduğuna dikkat çekmiş, komite de bu fikri tatbik etmiştir. Rusça olarak da yayınlanan dergi, yazı dili olarak Latin alfabesiyle yazılmış Türkistan ortak lehçesi ya da orta dil olarak bilinen Çağatay Türkçesini kullanmıştır (Togan, *Türkili Haritası* 21). Togan (“Türkistanlıların” 19), derginin dil seçimini komitenin, Türk dillerini içeren yayın politikası izleme hedefiyle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Ancak dergi, Türkistanca olarak genellediği yazı dilini adlandırma sürecinde güçlüklerle karşılaşmıştır. Ortak dil konusunda dergiye gönderilen bir yazıda, Çağatay Türkçesi yerine, Türkiye’deki yazı dilinin yerleşik olması ve ortak dil ölçütleri taşıması bakımından değerlendirilebilir olduğu belirtilmiştir (Christiansen 37-38). Türkolog M. Legros’un mektubunda ise Türkistan ortak dilinin Türkistanca olarak adlandırılmayacağına değinilmiştir. Ayrıca Türkçenin, Türkiye’ye ait bir yazı dili olduğu, ortak dilin Turan fikrine hitaben “Turanca” olabileceği önerilmiştir. (Legros 26-27). Tanımlama konusunun, millî ve ortak yazı dili oluşturma çabalarının tartışmaya açılması, tartışmanın dergide yer bulması ise dikkat çekicidir.

Türkeli, Türk dilinin birçok örneğinde makaleler yayınlarak kapsayıcı ve birleştirici bir görünüm sergilemiştir. Ayrıca okuyucuların Latin alfabesine aşinalığı göz önünde bulundurularak derginin son sayfası, Türkiye’den örnek alınan Latin alfabesinin, Arap harflerindeki karşılığını içeren bir tabloya ayrılmıştır. Alfabe seçiminin ve dil konusundaki çabaların derginin okunurluğunu artıran bir etken olduğu görülmektedir. Peşaver’den gönderilen, 13 Şubat 1952 tarihli mektupta yazı dili seçiminin ve alfabe kullanımının olumlu etkisine değinilmiş, Pakistan’da bulunan Doğu Türkistanlıların derginin Rusça basımındaki alfabeyi anlayamadıkları, Latin harflerine aşına oldukları ifade edilmiştir (“Başqarmağa Qat” 46). Eskişehir’den gönderilen 28 Şubat tarihli mektupta derginin öz dilde yayın yapılması takdirle karşılanmıştır (“Başqarmağa Qat” 47). Derginin kadrosu da Türkistan’ı bir bütün olarak yansıtmaya hedefine yönelik şekillenmiştir. Kazak asıllı Kanatbay dışında Ahmetcan Ömerhan, M. Mardanoğlu, M. Erkin, Dr. A. Gökdepe, Veli Zünnun gibi Kırgız, Özbek, Türkmen ve Karakalpak kökenli isimlerin yazar kadrosunda bulunmasıyla federasyon fikri dergiye aktarılmıştır.

Kanatbay, derginin çıkış amacını açıkladığı yazısında, Amerikan Komitesi ile Türkistan’ın bağımsızlığı ve bağımsızlık sonrası yönetimiyle ilgili fikri

ayrılıkların bulunduğuna dikkat çekmektedir. Ancak tek ortak noktaları olan Bolşevizme karşı mücadelede sunulan finansal desteği değerli bulduklarını vurgulamaktadır (“Biznin Maksad” 4). *Türkeli*’nin amacı, Amerikan Komitesi’yle Bolşevizm karşıtlığında örtüşse de sıralanan hedeflerdeki özerklik ve birlik vurgusu komitenin farklı bir planı olduğunu göstermektedir. Zira Amerikan Komitesi’nin Türkistan’a özerklik verme vaadinin bulunduğu tespit edilememektedir. *Türkeli*’nin nihai hedefinde ise, Türkistan muhacirlerini *Türkeli* çatısı altında toplamak ve komitenin hükümet formunu almasını sağlamak bulunmaktadır. Dolayısıyla Kanatbay, Çarlık döneminde Türkistan’da görülen yerel, millî hareketleri hatırlatmakta, Basmacılık ruhunun bu sefer Bolşevizme karşı olması gerektiğinden söz etmektedir (“Biznin Maksad” 5). Bu görüşü Togan’ın fikrî yapısında bulmak mümkündür (“Türkistanlıların” 21-22). Üstelik Kanatbay’ın fikirleri ve birlik tasavvuru Çokay’ın düşünceleriyle de benzerlik taşımaktadır (“Biznin Yol” 1-3). Bu paralellik de dergide sıklıkla tekrarlanmıştır (Kanatbay, “Bizin ittifakdaşlarımız” 7; “Bizlar caqıramız” 3-6). Bu sebeple, Çokay’ın fikirlerine dergide doğrudan yer verilmiş, bir yazısı da derginin ilk sayısında yayımlanmıştır (Çokay 6-10). *Türkeli* dergisi Çokay’a ve onun Türkistan birliği fikrine ayrı bir önem atfetmiştir. Derginin Aralık 1951 tarihli sayısı Çokay’a ithaf edilmiş, ayrıca komite 27 Aralık 1951’de Maria Çokayeva’nın da katıldığı anma gecesi düzenlemiştir (“Gündelik Habarlar” 45).

Dergi birinci yılını tamamlarken yeni bir tartışmayı da gündeme getirmiştir. Bu, *Türkeli*’nin gerçekleştirdiği faaliyetlerin ve yayın içeriğinin, Türkistan muhaceretinin önemli yayınları *Yeni Türkistan* ve *Yaş Türkistan*’a hedef açısından benzediği, onların boşluğunu doldurduğu yönündeki iddiadır (Devlet, “Türkeli” 23). *Türkeli* incelendiğinde, mecmuanın üstlendiği rolün, muhaceretteki “Türkistanlıların sesi” olarak tanımlandığı görülmektedir. Dergideki makaleler Sovyet karşıtlığına yönelik olmuş, Sovyetler’in Türkistan siyaseti ve etkileri tartışılan konuların başında gelmiştir. Sovyetler Birliği’nin dönüştürme siyasetine karşı çıkılarak bu siyasete yönelik yazılar yazılmıştır. Sovyetler Birliği’nde İslam’ın durumu, milliyetler politikasının tesiri, Türkistan’a yönelik propaganda eleştirel dille kaleme alınan yazılarla incelenmiştir. Bu haliyle muhaceret yayınları *Yeni Türkistan* ve *Yaş Türkistan*’ı anımsatan *Türkeli*, çağdaşı olan *Millî Türkistan* mecmuasıyla da benzerlikler göstermiştir. A. Zavqiy ve Devlet Tagiberli gibi ortak yazarlarının bulunması bu benzerliği daha da artırmıştır. Bu benzerlik *Türkeli* tarafından rekabetçi

bir tutumla ele alınmamış, aksine *Millî Türkistan*’ın rolü hakkında olumlu sözler sarf edilmiş, Türkistan millî birliğine hizmet ettiği vurgulanmıştır (Erkin, “Muhacirlikde Türkistan matbuatı” 22).

Dergi, Türkistan’daki Sovyet politikalarına ilişkin değerlendirmelerinde de diğer muhaceret yayınlarıyla ortak bir görüş ortaya koymuştur (Çınar 21-26; Uzunel 54-74; Köseoğlu 23-105). Sovyet hâkimiyetinin Türkistan üzerindeki tesirlerine yönelik yazılar çoğunluğu oluştururken, milliyetler politikasına ayrı bir önem atfedilmiştir. Konuyla ilgili makalelerde, Sovyet milliyet siyasetinde Rus şovenizmine ve yerli milliyetçiliğe atfı yapılarak Çarlık hâkimiyetinin özünü oluşturan bu ideolojinin, Sovyet devlet siyasetinin temelinde de olduğu ifade edilmiştir. Rus şovenizminin Komünist Parti içerisinde varlığını sürdürmesine rağmen Bolşeviklerin ilk yıllarda Rus şovenizmine karşı Rus olmayan halkların desteğini istediği hatırlatılmıştır. Bu sebeple Sovyet hâkimiyetinin Türkistan’da, Rus şovenizminin renk değiştirmiş bir örneği olduğu, Türkistan’ın idari taksiminin bu ideolojiye göre gerçekleştiği, Türkistan cumhuriyetlerindeki Komünist Parti birinci sekreterlerinin yine bu şovenizmle Rus kökenli oldukları dolayısıyla Rus olmayan halkların hakkının çiğnendiği belirtilmiştir (Gökdepe, (a) 45-64). Ayrıca nüfusun aslî unsurunu Türkistan halkının oluşturmamasına rağmen idarî mekanizmanın çoğunlukla Rusların elinde olması da eleştirilmiştir (Calqan, “Çana bular kimder?” 14). *Türkeli*’ne göre Sovyetler’in Türkistan’daki hâkimiyeti, onun iktisadî emelleri neticesinde şekillenmiş, işgal de bu doğrultuda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Türkistan’da kolektivizm esasıyla hareket edildiğine, Rus göçmen yerleşimi yapıldığına ve bunun Türkistan nüfusunu dönüştürdüğüne de değinilmiştir (Gökdepe, (b) 10-19). Ayrıca Stalin döneminde “milliyetçi burjuva” ya da “basmacı” olarak nitelendirilen Türkistan aydınlarının, NKVD tarafından tutuklandığı hatırlatılmış, baskı rejiminin de dönüşümün silahı olduğuna dikkat çekilmiştir (Gökdepe, (c) 16-33).

Sovyetler’in Türkistan’a yönelik dönüşüm siyasetinin milliyet politikalarıyla sınırlı olmadığı, İslam’la da ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Sovyet yönetiminin din karşıtlığını yasalar dâhilinde muhafaza ettiğinden ve din karşıtı propagandanın serbest bırakıldığından söz edilmekte, bu durumun bile tek başına Türkistan’da İslam’ın vaziyetini açıklamak için yeterli olduğu belirtilmektedir (Gökdepe, “Sovet haqimiyati ve İslam” 19). Sovyetler

Birliği'nde İslam'ın durumunun dönemlere göre şekillendiği, Bolşevik İhtilali'nin gerçekleştiği yıllarda din özgürlüğü vaat edilmesine rağmen, 1934 yılına kadar medrese ve camilerin kapatıldığı, din adamlarının ise sürgüne gönderildiği hatırlatılmıştır. 1940'lı yıllarda tanınan din ve ibadet özgürlüğünün savaşıla alakalı olduğu, sonrasında ise bunun dış politikada Müslüman ülkelere yönelik bir siyaset argümanı olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Din özgürlüğünün Sovyet kontrolündeki “kızıl müftülerin” elinde olduğu, onların da bir elinde Kur'an taşıyan, diğer eliyle ise Bolşevizmin dinin zehir olduğu yönündeki sloganını yayan kimseler olduğu iddia edilmiştir (Mergen, 29-30).

Sovyetleştirme sürecinin neticeleri üzerinde de durulmuş, 20. yüzyıldan itibaren Türkistan'daki siyasi yapının değiştirilmesi bu neticelerden biri olarak tarif edilerek Türkistan hanlıklarının 1924 yılı itibariyle yapay sınırlarla oluşturulmuş cumhuriyetlere dönüşmesinden söz edilmiştir (Uluktuk, (a) 10-21). Cumhuriyetlerin oluşum sürecinde Türkistan'daki millî inkılap taraftarı creditçilerin araçsallaştırılması Yaş Buharalılar, Yaş Hiveliler ve Halk İnkılapçıları üzerinden aktarılmıştır. Bu bağlamda, yerli partilerin iktisadî açıdan zor durumda bırakılarak hâkimiyetin tesis edildiğinden söz edilmiştir (Uluktuk, (b) 32-37). Dolayısıyla, Sovyet hâkimiyetinin bir anda oluşmadığından, bunun 1918-1924 yılları arasında gerçekleşen tedrici bir süreç olduğundan bahsedilmiştir. Ancak ilk devrin, Sovyet siyasetinin hususiyetlerini açıklamaya yeter karakterde olmadığına; çünkü Türkistan'da gördükleri direnişin hesaba katılmadığına dikkat çekilmiştir. Sovyet hâkimiyetini dönemlere ayırmanın rejimin karakterini daha net ortaya koyacağı düşünülmüş, ilk dönemin özellikle dinî ve medeni siyaset oluşturmaya yoğunlaştığından söz edilmiştir (Uluktuk, (c) 16-21).

Türkistan'daki bağımsızlık mücadeleleri Sovyet hâkimiyetinin tesisi noktasında ele alınmış, 1918 yılında yaşanan çatışmalar Türkistan'ın öne çıkan isimlerinden İbrahim Bek Kuraşı üzerinden anlatılmıştır (Zavqiy, “Türkistan halqının” 17-20). NKVD tarafından tutuklanarak akıbeti meçhul kalmış olan diğer millî isimlerden örnekler verilmiştir (Devlet, “Türkistandagi ult azattıq küresteri” 27-38). Dergi, Moskova'ya karşı gerçekleştirilen ayaklanmaların ardındaki direnişçileri millî kahraman olarak kabul ettiklerini belirtmiştir (Devlet, “Türkistandagi ult azattıq köterilisteri” 11-16). Buna ek dergide sadece Sovyet döneminde değil Çarlık

hâkimiyeti yılları içerisinde görülen halk ayaklanmaları da hatırlatılmış, tarihsel sürekliliğe dikkat çekilmiştir (Calqan 15-16).

Sovyetler Birliği'nin Rus emperyalizminin mirasçısı olduğu düşüncesine değinilirken hükümetin karşılaştığı problemlerin kaynağının Çarlık dönemine dayandığına dikkat çekilmiş, sömürge siyaseti izleyen iki hâkimiyetin Türkistan millî kültür ve tarihine olan saldırısında benzerlik kurulmuştur. Bu noktada Sovyet tarih yazımının, Türkistan'daki tarihsel olayları Çarlık dönemini göstermek istediği biçime göre şekillendirdiği eleştirilmiştir (Taktik yolmu yakı 3-4). Sovyet tarih yazımının dönemlere göre değişen yaklaşımına örnek olarak Çarlık yönetiminin Türkistan'daki hâkimiyeti temel alınmıştır. 1937-1938 yılları arasında Çarlık hükümetinin Türkistan'daki hâkimiyetinin mahiyetiyle ilgili tartışmalar dâhilinde, *Sovyet Ansiklopedisi*'nin 1937 yılı baskısında Çarlık hâkimiyetinin Kuzey Türkistan'da kendiliğinden benimsendiği bu durumun da Kazak cüzlerine katkı sağladığı anlatılırken, 1947 baskısında ekonomik olarak Ruslara bağımlı hale gelen Kazakların Rus etkisi altında kalarak Rus tabiiyetine girdikleri belirtilmiştir. 1951 yılı baskısında ise Türkistan'ın Çarlık kolonisi olarak tanıtıldığı belirtilmiştir. Dergiye göre bunun temel sebebi Sovyetler'in Doğu politikasında bu hikâyeye duyduğu ihtiyaçtır (Uluktuk, "Türkistandagi" 19-24). Sovyet tarih yazımındaki dönüşüme örnek teşkil etmesi bakımından Kenesarı İsyanı ele alınmış, Kazak halkı tarafından millî kahraman olarak görülen Kenesarı'nın Sovyet tarih yazımında bulunduğu olumsuz temsiller, değişken tarih anlayışının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Mardanoğlu 17-18). Nitekim Sovyet basınında Çarlık hâkimiyetine karşı halk kahramanı olarak gösterilen Kenesarı, 1950'li yıllarda değişen tarih yazımı doğrultusunda halk düşmanı olarak zikredilmiştir (Niştar 15).

Rus şovenizmini çok yönlü olarak reddeden *Türkeli*, Rus tarihçi S. Melgunov'un Paris'te çıkardığı *Vozrojdenii* adlı dergide yer alan, Türkistan'daki Rus tesirinin yeniden değerlendirilmesi gerektiği görüşüne de karşılık vermiştir. *Vozrojdenii*'nin Rusya'da "untermensch" olmadığı, Rusya'nın çeşitli çiçeklerle dolu bir bahçe olduğu, Rus özverisi sayesinde, güzel sanatlar başta olmak üzere, Özbekistan ve Türkmenistan'da gelişmeler yaşandığı yönündeki iddialarına karşılık olarak *Türkeli*, üç yüz yıllık süreçte Rusya'nın yalnızca Moskova ve Petrograd merkezli bir medeniyet yarattığını, gerçekleştirdiği yeniliklerin tamamen kendi çıkarları doğrultusunda

şekillendiğini ifade etmiştir. Dergi, Türkistanlılara bağımsızlık tanınması halinde herhangi bir “tarih yaratıcıya” gerek kalmadan kendi medeni hayatlarını düzenleyebileceklerini vurgulamıştır (B. M. 21-27). Bu vurguyla *Millî Türkistan*’da yayınlanan ve Türkeli Komitesi’nin Ruslara bağlılık sunduğunu iddia eden yazıya da karşılık verilmiştir (“Songi Habar” 45-46).

Sovyetler Birliği’nin dünya barışına yönelik açıklamaları konusunda okuyucuyu aydınlatma gereği hissedilmiş, 1945’ten sonra da Bolşevizm tehlikesinin tüm dünyayı tehdit etmeyi sürdürdüğünün altı çizilmiştir. Bolşevizm tehdidini gündeme getiren durum ise Sovyetler’in dış siyasette Müslüman ülkelere olan yönelimi olmuştur. Dergi bu konuda Doğu ülkelerini Türkistan tarihinden ibret almaya davet etmiş, Bolşevizmin yalan vaatlere dayandığını ifade etmiştir. Doğu Müslümanlarının Sovyetler’in tutumunu dostça bulmalarının ardında ise Moskova’nın, Türkistan başta olmak üzere hâkimiyet altına aldığı İslam coğrafyasını sömürgeleştirdiğini gizleyerek onları refah içerisindeki toplumlar olarak tanıtmalarının bulunduğu belirtilmiştir. Dergiye göre bu anlatı, gerçeklikle bağdaşmayan, yanıltıcı bir algıdır (Zavqiy, “Türkistan ve” 3-8). Üstelik benzer propaganda yöntemlerinin yalnızca Doğu ülkelerinde değil, Hindicin’de de uygulandığına dikkat çekilmiştir (Uluktuk, “Indohitayda” 27-28). Sovyetler Birliği’nin güncel dış politikası yakından takip edilmiş, propaganda faaliyetleri analiz edilmiş, Sovyet tecrübesine sahip yazarlar, okuyucuyu bilgilendirme görevini de üstlenmiştir.

Sovyetler’in komünizm aracılığıyla, halkına ve tüm dünyaya örnek gösterdiği barış anlayışını, zorla kabul ettirmeye çalıştığına ayrıca dikkat çekilmiş, bunun bir propaganda olduğu hususu üzerinde durularak Sovyetler’in savaş karşıtlığı Moskova gazetelerindeki yazılar üzerinden ele alınmıştır. Barış yanlısı tavrın bir kandırmaca olduğu ifade edilmiş, tarihsel süreklilik hatırlatılarak 1917’de Lenin’in de Türkistan’a barış getirdiğine inanıldığına dikkat çekilmiştir (Gayraty, “Kreml ve Dunya Tiniciliği” 11-15). Stalin’den sonra iktidara gelen G. Malenkov’un dünya barışı söylemi dergi tarafından samimi bulunmamış, onun da GPU aracılığıyla gerçekleştirilen kısımlardaki rolü hatırlatılmıştır (Gayraty, “Malenkov” 14). Sovyet yönetiminin samimiyetine güvenilmemesi gerektiğinin Stalin terörü olarak bilinen tasfiye döneminde açıkça görüldüğü üzerinde durularak 1937-1939 yılları arasında Özbekistan Halk Komiseri Feyzullah Hoca gibi samimi komünistlerin

“halk düşmanı” ilan edilmesine dikkat çekilmiştir (Ahmetcan, “Türkistanda Yejovcilik” 5-15). Taşkent’te yaşanan NKVD kovuşturmalarına ilişkin tecrübeler aktarılmış, Sovyetler’in yarattığı korku rejimi de eleştirilmiştir (Ahmetcan, (a),(b), “Azatlık Çemğiyyetinin Sahipası”).

Sovyet iç siyaseti ele alınırken merkez komitenin mutlak etkisi altında usulsüz biçimde gerçekleştirilen, demokrasisi Stalinist düşünceyle şekillenmiş seçimler (A. Koç, “Sovetin Saylav” 25-31) ve Komünist Parti yönetiminin anayasal olarak demokratik görünme çabaları üzerinde durulmuş (Gökdepe, “Parti diktaturasının” 11-14), iç siyasetle dış politikanın tutarsızlığı (Ahmetcan, “İci qaltıraq” 12-15) ve Türkistan’daki parti kurultaylarında görülen Stalin-Lenin ilkelerine sadakat çerçevesindeki davranışlar eleştirilmiştir (Erkin, “Türkistan çemhuriyetlerinde” 7-11). Ayrıca Sovyet ekonomisinin temel gıda ürünleri üzerindeki fiyatlandırmalarının Türkistan cumhuriyetlerindeki alım gücüne etkisi ele alınmış, Almanya’daki fiyatlarla karşılaştırılarak ekonomi üzerinden yapılan yalan propagandaya da dikkat çekilmiştir (Erkin, “Sovyetlerin azık” 15-20). Bu konudaki iyileştirmelerin ise gerçeği yansıtmadığı iddia edilmiştir (Erkin, “Yana bir” 35; Erkin, “Sovyet propagandası” 38).

1950 yılı ortasından itibaren Sovyet basınının, Özbek edebiyatına yönelik hücumları dergide dikkat çeken konular arasında yer almış; Türkistan’ın edebî zenginliği tarihî örneklerle anlatılırken (Zunnun 29-33), bu tarihten beslenen Özbek edebiyatçılarının eski milliyetçilik duygularıyla hareket ettikleri ve Lenin-Stalin ilkelerine uymadıkları yeni yayınlanan eserler üzerinden incelenmiştir (Nokusli 39-44). Millî eğilimlerinden dolayı Türkmenistan ve Özbekistan’daki aydınlara karşı *Pravda* ve *İzvestiya* başta olmak üzere, Sovyet basını aracılığıyla saldırı başlatıldığı, iki cumhuriyetin parti komitelerinin ideolojik durumun iyileştirilmesi adına merkez tarafından uyarıldığı belirtilmiştir. Buna bağlı olarak, Moskova’da ulusal tarihçiler ve bilim insanlarına yönelik sert tedbirleri içeren kararlar alındığı, bu kararların uygulamaya konulduğu duyurulmuştur (Ahmetcan, “Milliy mafkuraga ve” 5-11). Dergi için millî aydınların mevcut durumu, taşıdıkları milliyetçi eğilimler sebebiyle umut vaat etmekle birlikte Türkistan’daki gençlerin Stalin tarafından şekillendirilen eğitim sisteminden geçmeye devam ettiği ve gençlik teşkilatlarının etkisinde olduğu vurgulanmıştır (Gayraty, “Türkistan Yaşları” 20-24).

Türkistan birliği hususunda Doğu Türkistan özellikle önem verilen bir konu olmuş, dolayısıyla dergi, Çin mezalimini dünya kamuoyuna duyurma görevini de üstlenmiştir (Ahmetcan, “Sarkıy Türkistanın” 3-6). Bu doğrultuda Mehmet Emin Buğra’nın *Doğu Türkistan* adlı eserinin yayınlandığından ve millî bağımsızlık mücadelesine olan katkısından söz edilmiş (Doğu Türkistan 33), Türkiye’deki Türkistan Kültür Derneği tarafından basılan eserin analizi de paylaşılmıştır (Dr. Koç, “Mehmet Emin” 22-27). *Cumhuriyet* gazetesinden alınan bir haberle Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye göç eden Kazakların yıllar süren hicretlerinin son bulacağına dair umut da dergide paylaşılmış (“Metbugat haberlerinden” 28); on altı yıllık mücadelenin ardından Türkiye’ye yerleşen Türkistanlılar hakkında malumat verilerek Türkiye’nin muhaceretteki rolü takdir edilmiştir (“Dürlü Habarlar” 31-32).

Sovyetler Birliği ve Türkistan’la ilgili Amerika ve Türkiye’den haberler de derginin paylaştığı bilgiler arasında yer almıştır. Haberler, makalelerde olduğu gibi kaynak gösterilerek yayınlanmış, bilginin hangi basın organından alındığı belirtilmiştir. *Washington Post*’un 17 Aralık 1951 tarihli haberi de bunlardan biri olup haberde, Voice of America radyosunun Türkistanlılardan oluşan servisler aracılığıyla Sovyetler Birliği’ndeki Müslüman cumhuriyetlere seslendiğinden söz edilmiştir (“Presse Kabarıları” 66). Özellikle Sovyet basını yakından takip edilmiş, *Pravda*’daki Türkistan haberleri okuyucuya yorumsuz olarak aktarılmıştır (“Kommentarsız Habarlar” 28-32).

Türkistan’a dair güncel gelişmelere ve toplantılara da yer verilerek, muhaceretteki Türkistanlıların gerçekleştirilen faaliyetlerden haberdar olması sağlanmıştır. Bu bağlamda 23 Mart 1952 tarihinde Neu-Ulm’da, Stalin terörünün kurbanı olan Türkistanlıları anmak amacıyla düzenlenen toplantıda alınan kararlar okuyucuya duyurulmuştur. Toplantıda, muhacir Türkistanlılar arasında alınan karar neticesinde Türkistan’ın bağımsızlığı için faaliyet gösterecek bir organizasyon olarak Azatlık’ın kurulduğu, başkanlığına da Türkeli’nin başkan yardımcısı Ahmetcan Ömerhan’ın seçildiği bildirilmiştir (Bildiriş 46-47). 24 Nisan 1952 tarihinde Münih’te gerçekleştirilen; Türkistan millî meselesi, Türkistan tarihi ve muhacirlerin geleceği gibi konuların ele alındığı Türkistanlılar toplantısı da okuyuculara duyurulmuştur (“Türkistanlılar Kesesi” 47). Türkiye’deki faaliyetler arasında ise Mart 1952 tarihinde Zeki Velidi Togan, Adnan Özbek, İsmail

Suphi Soysaloğlu, Ahad Bikkul ve Sabircan Öztürklü tarafından Türkistan Kültür Derneği'nin kurulması yer almıştır (“Türkiye’de Türkistan” 21) Adnan Özbek’in gönderdiği 20 Mayıs 1952 tarihli mektuba da yer verilmiş, *Türkeli*’nin Türkistan adına olan hizmetinin takdir edildiği ifade edilmiştir (“Başqarmağa qatlar” 31).

Dergiye gönderilen okuyucu mektupları da mecmuanın etki alanını göstermesi bakımından mühimdir. Hindistan’dan gönderilen bir mektupta Türkistanlıların, Sovyet hâkimiyeti altında yaşadıkları zulme değinildikten sonra Doğu Türkistan’da çok sayıda Türk’ün öldüğünden söz edilmekte, yaşanan katliamın dergi aracılığıyla duyurulması talep edilmektedir. Pakistan’dan gelen bir mektupta ise Doğu Türkistan, Pakistan ve Hindistan’dan dergiye gönderilen mektupların engellendiğine dikkat çekilmekte, Doğu Türkistan’daki durumla ilgili dergiye üç kitap gönderildiği, bunlardan faydalanılmasının istendiği belirtilmektedir (“Başqarmağa qatlar” 29-31). Ayrıca dergiye yayının iyileştirilmesi hakkında gönderilen öneri mektupları okuyucuyla paylaşılmıştır (“Başqarmağa kelgen hatlardan” 26). Derginin faaliyetleri Türkiye’de de takip edilmiş, Nihal Atsız’ın idaresinde çıkarılan *Orkun*, *Türkeli*’nden “yurtlarının hürriyeti için çırpınan dış Türkler” olarak söz etmiştir. *Orkun*, “Buradaki ülküdaşlara bir haber ulaştırıyoruz.” başlığıyla Kanatbay’ın demokratik milletlere Türkistanlıların muhaceretteki mücadelesini açıkladığı beyannameyi direkt olarak vermiştir (“Soydaşlarımızın Sesi” 8). Kanatbay, beyannameye Türkistan’ın bağımsızlığı sağlanmadan Asya’da Bolşevizmden kurtuluşun olmayacağına dikkat çekmiştir (“Türkistan muhaçirlarının” 4).

Türkistan istiklali adına muhacerette Sovyet karşıtı faaliyet gösteren neşriyat arasında yer alan *Türkeli*, maddi olarak Amerikan Komitesi tarafından desteklendiğinden yayıncılık faaliyeti de bu destek kapsamında ilerlemiştir. Amerikan Komitesi’nin çok yönlü yürüttüğü anti-Bolşevik propagandayı canlı tutmak adına radyo yayıncılığı gibi farklı organizasyonları da planları arasına dâhil etmesi, bilimsel ve akademik yayıncılık alanında Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü tarafından neşredilen dergilere eğilmesi neticesinde *Türkeli* mecmuasının ömrü çok uzun olmamıştır.

Amerikan Komitesi’nin desteğiyle faaliyet gösteren Anti-Bolşevik Mücadele Koordinasyon Merkezi, Eylül 1953 tarihinde dağılmış; Amerika’nın merkez dâhilindeki millî komitelere sağladığı maddi destek de sona ermiştir

(“Bolşevizmden Kurtarma” 28). Bu durum merkezin başarısız olduğu (Altaylı 257) ve mevcut komiteleri tanımadığı (Türkistanî 68) şeklinde yorumlanmış olsa da bu olayın ardında Amerikan Komitesi tarafından Münih’te 8 Temmuz 1950 tarihinde kurulan Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü, 14 Temmuz 1950’de yayına başlayan Radio Free Europe ve 1 Mart 1953’te ilk yayınını yapan Radio Liberty’nin etkisinin olduğu açıktır. Merkezin dağılışının temelinde tüm muhacir grupların tek bir oluşum altında toplanamaması ve Amerikan Komitesi’nin yukarıda anılan diğer kuruluşlar aracılığıyla bu ihtiyacı ortadan kaldırması bulunmaktadır (Dumlupınar 212-214).

Koordinasyon Merkezi’nin 1953 yılında dağılmasıyla *Türkeli*, son sayısını Mayıs 1953 tarihinde yayımlamıştır. Amerikan Komitesi’nin Sovyet karşıtı yayıncılık kapsamındaki planları doğrultusunda Münih merkezli olarak kurulan Radio Liberty’nin 15 Mayıs 1953 tarihinde Sovyetler’deki Türk halklarına doğrudan yayın yapmaya başlaması (“Vatandaşlarımızın Diyatlarına” 59) ise dergi kadrosu için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. *Türkeli* yazarlarının bazıları *Millî Türkistan*’a geri dönerken, başta Kanatbay, Veli Zünnun, Murat Taçmurat ve Devlet Tagiberli olmak üzere bazı yazarlar da Radio Liberty’nin, Türk coğrafyasında bilinen adıyla Azatlık Radyosu’nun, Türkistan Servisi’nin kuruluşunda yer almıştır (Oraltay, *Elimay* 273). Radio Liberty çatısı altında Türkistan’ın bağımsızlığı adına faaliyet göstermeye devam eden komite mensuplarıyla birlikte Türkeli Komitesi, Münih’teki varlığını uzun yıllar sürdürmüştür (Oraltay, “Türkeli” 15-16; Turanlı 29).

Sonuç

Çalışmanın temel iddiası doğrultusunda, Türkeli Komitesi’nin faaliyetleri ve yayın organı *Türkeli*’nin orijinal nüshalarının incelenmesiyle komitenin haricteki Türkistan millî hareketine olan katkısının olumlu ve çok yönlü olduğu açıktır. Komite aracılığıyla sadece Avrupa’da değil, Türkiye ve diğer ülkelerde yaşayan Türkistanlılara ulaşılarak bağımsızlık adına alınacak kararlar için ilişkiler geliştirilmiş, Türkistan’ın mevcut durumu ve geleceğine dair tasavvurda bulunulmuştur. Mecmua ise, kendisinden önce muhacerette yayınlanan ve Türkistan millî istiklali için önem arz eden benzer mecmuaların dil ve içerik özelliklerini sürdürücü nitelikte Sovyet karşıtı çizgi izleyerek, birleşik ve hür Türkistan idealini gerçekleştirmek amacıyla faaliyet

göstermiştir. Dergide, Türkistan'daki Sovyet hâkimiyetinin çeşitli yönleri ele alınarak, Rus tesirinin Türkistan tarihindeki geçmiş ve mevcut etkileri tartışılmıştır. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilerek yazıldığından neşriyatın bilimsel nitelik taşıdığını söylemek de mümkündür.

Türkeli ile Türkeli Komitesi'ni, MTBK ve onun yayın organından ayıran ise finansal destek noktasında farklı bir yol izlemiş olmasıdır. Amerikan Komitesi'nin mali yardımının fikri olarak mecmuada sosyalizm karşıtlığı doğurduğunu ya da finansal destek karşılığında Sovyet aleyhtarlığı oluşturduğunu ifade etmek ise mümkün görünmemektedir. Zira bu yaklaşım Türkeli mensuplarının Soğuk Savaş yıllarında kabul ettikleri bir ideoloji değildir. Komite ve mecmua mensuplarının İkinci Dünya Savaşı yıllarında da benzer şekilde Bolşevizm aleyhtarlığı paydasında Nazi Almanyası ile birlikte hareket eden MTBK bünyesinde yer aldıkları bilinmekte, savaş sonrasında da bu fikri sürdürdükleri görülmektedir. Zeki Velidî Togan ve Mustafa Çokay'ın fikir dünyasını mecmuaya yansıtmaya gayesi güden, *Yeni Türkistan* ve *Yaş Türkistan*'ın ardılı olduğunu savunan *Türkeli*'nin, Sovyet karşıtı olduğu için Amerika'nın dış politikasıyla ortak bir noktada buluşmuş olması muhtemeldir. Amerika ile çoğu konuda anlaşma sağlanamamış olsa da Sovyet karşıtlığında aynı fikre sahip olduğu dergide açıkça ifade edilmiştir. Aynı şekilde Rus kökenli Sovyet göçmenleriyle bir organizasyon içerisinde bulunmak *Türkeli*'nin Sovyet hâkimiyeti ve Rus milliyetçiliği karşıtlığındaki yaklaşımında herhangi bir değişime sebep olmamıştır. Aksine Rus göçmenlerle uzlaşmadıkları çoğu kez dile getirilmiş, dolayısıyla aynı merkezde bulunmaları *Türkeli*'ne göre politik ve menfi bir birliktelikten öteye geçmemiştir.

Komiteye yönelik eleştiriler Rus yanlılığına işaret etmiş, bu sebeple *Türkeli*'nin Türkistan millî mücadelesine olan hizmeti göz önünde bulundurulmamıştır. Ancak yapılan ayrıntılı inceleme, dergiye yönelik ön yargıların tepkisel nitelikte olduğunu göstermektedir. Üstelik bu tepkiler dergi yazarlarının Türkistan'ı ilgilendiren meselelerden ziyade, kendilerine yöneltilen suçlamalara cevap verme eğilimini artırarak ilgi odağı olması gereken Sovyet karşıtlığına yönelik söylemlerden de sıklıkla alıkoymuştur. Türkeli hareketinin muhaceretteki faaliyetlerde muhalefet oluşturduğu yönündeki görüş de yapılan analizler ışığında ikna edici görünmemektedir. *Türkeli*'nde, Türkistan'ın bağımsızlığı için gerçekleştirilen faaliyetlerde birlik

vurgusu daimî olarak yer almaktadır. Buna ek olarak, millî mücadelenin tek merkezden sürdürülmesinin müspet yönleri bulunmakla beraber, iddia edildiği üzere Türkeli Komitesi'nin bu mücadeleye zarar verdiğini söylemek zordur. Aksine komite, mecmuanın yayın faaliyetinin son bulmasının ardından da Türkistan'ın bağımsızlığı için çalışmaya devam etmiştir. Dolayısıyla, Türkeli'ne yöneltilmiş olan eleştirilerin karşılığının olmadığı görülmektedir.

Komite ve mecmuaya yöneltilen eleştirilerin gerçeği yansıtmadığı, üstelik ihtilaf içerisinde olan iki komite ve derginin aynı hedef doğrultusunda hareket ettiği, muhaceretteki Türkistan hareketindeki bölünmenin Sovyet karşıtı faaliyetin gerçekleştirilmesini engellemediği somut verilerle tespit edilmiştir. Sözü geçen eleştiri ve iddiaların aksine, komite ve mecmuanın varlığı, Soğuk Savaş döneminde Almanya'da, Türkistanlı aydınlar tarafından gerçekleştirilen Sovyet karşıtı faaliyetlere yönelik araştırmaların eksik kalmış olduğuna işaret etmektedir. Neticede, yeni ve işlenebilir bir kaynak olarak tüm faaliyetleri objektif bir bakış açısıyla incelenen Türkeli hareketinin, muhacerette ortaya koyduğu mücadelenin Sovyetler Birliği'ne karşı olduğu düşünüldüğünde çok seslilik yaratarak Türkistan millî idealine ve millî bağımsızlık sürecine destek ve katkı sunduğu açıktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

BArch. (Bundesarchiv) NS 31/30.

BCA.TDA. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türk Diplomatik Arşivi) 571-35796-141081-5 (7 Nisan 1953).

CIA. (Central Intelligence Agency) RPD80-01065A000.300.060010-8 (25 Kasım 1952).

Diğer Kaynaklar

“Admiral Stivensnin telegramı.” *Türkeli*, no. 10, Ekim 1952, s. 6.

Ahmetcan, O. “İci qaltıraq, üsti yaltıraq.” *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, ss. 12-15.

Ahmetcan, O. “Milliy mafkuraga ve Türkistan milliy ziyalilariga yana hücum başlandı.” *Türkeli*, no. 5, Mayıs 1952, ss. 5-11.

- Ahmetcan, O. “Milîy masalamızga dair.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 3-10.
- Ahmetcan, O. “Sarkıy Türkistanın qanlı tregediyası.” *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, ss. 3-6.
- Ahmetcan, O. “Türkistanda Yejovcilik terrori ve unga hazırlıqlar.” *Türkeli*, no. 3, Mart-Nisan 1952, ss. 5-15.
- Ahmetcan(a), O. “Azatlık Çemğiyetinin Sahipası.” *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, ss. 27-32.
- Ahmetcan(b), O. “Azatlık Çemğiyetinin Sahipası.” *Türkeli*, no. 10, Ekim 1952, ss. 29-32.
- Altaylı, Enver. *Ruzi Nazar: CIA’nın Türk Casusu*. Doğan Egmont Yayınları, 2013.
- “Amerika Komitasının Bildirüvi.” *Türkeli*, no. 11, Kasım 1952, s. 12.
- “Amerikada Sovyetler Birliği Mahkûm Halkları Koordinasyon Merkezi.” *Der Kaukasus*, no. 11-12, 1952, s. 60.
- Andican, A. Ahat. *Cedidizmden Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*. Ötüken Neşriyat, 2003.
- B. M. “Bolşevizm Yemirilgandan Keyin Nma Bolaçak?.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 21-27.
- Barıt, Sevgi. *Veli Kayum-Han (1904-1993): Hayatı ve Fikirleri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2018.
- “Başqarmağa Qat.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak – Şubat 1952, ss. 46-47.
- “Başqarmağa qatlar.” *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, ss. 29-31.
- “Başqarmağa kelgen hatlardan.” *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, s. 26.
- Batır, M. H. “Millî Yolumızda Toğrı Harakat Etayık!.” *Millî Türkistan*, no. 79, Haziran-Temmuz 1952, ss. 14-24.
- “Bildiriş.” *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Nisan 1952, ss. 46-47.
- “Bizlar caqıramız.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, ss. 3-6.
- “Biznin Yol.” *Yaş Türkistan*, no. 1, Aralık 1929, ss. 1-3.
- “Biznin Jol.” *Millî Türkistan*, no. 63, 15 Eylül 1949, ss. 3-4.
- “Bolşevizm qalay öledi.” *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, ss. 3-4.
- “Bolşevizmden Kurtarma Amerikan Komitesinin Tebliği.” *Vereinigtes Kaukasien*, no. 9, Eylül 1953, s. 28.
- “Bolşevizmga Qarşı Kuraş Koordinatsion Markazini Qurus Haqında Bildiruv.” *Türkeli*, no. 10, Ekim 1952, ss. 5-6.
- “Bolşevizmga Qarşı Kuraş Koordinatsion Markaznin Nizamnaması.” *Türkeli*, no. 11, Kasım 1952, ss. 9-11.
- “By Laws of the National Turkestan Liberation – Committee – Türkeli.” *FOIA Reading Room*, 22 December 2016, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80-00809a000.700.120192-4>.

- Cafer Seydahmet Kırimer'in Günlüğü (1954-1960)*. Yay. haz. İsmail Otar, Ömer Özcan, Polatlı Kırım Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, 2003.
- Calkan. "Anjiyan Kozgolunu." *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, ss. 15-16.
- Calqan. "Çana bular kimder?." *Türkeli*, no. 11, Kasım 1952, ss. 13-14.
- "Carnama." *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, s. 8.
- Christiansen, H. "Ortaq Til." *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 37-38.
- Chuyev, Gennad'evich Sergey. "Predpriyatiye Tseppelin", *Vo slavu Otcizny*, no. 1, 2021, ss. 180-210.
- Çınar, Orhan. *Muhaceretteki Türkistanlıların Gözünden Orta Asya ve Yeni Türkistan Dergisi (1927-1931)*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2010.
- Çokay, Bey M. "Türkistan." *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, ss. 6-11.
- Demirci Sibel. "Münihte Çıkarılan AntiSovyet Yayınlarından İki Özgün Örnek Dergi ve Kafkasya Dergileri." *Tarih Araştırmaları Dergisi*, no. 71, 2022, ss. 516-552.
- Demirci, Sibel. *Türk Siyasi ve Düşünce Hayatında Rusya Türkleri (1945-1960)*. Post Yayınları, 2020.
- Devlet. "Türkeli bir jasga oldu." *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, ss. 23-25.
- Devlet. "Türkistandagı ult azattık küresteri." *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 27-38.
- Devlet. "Türkistandagı ult azattıq köterilisteri." *Türkeli*, no. 5, Mayıs 1952, ss. 11-16.
- Devlet, Nadir. *A Quest For Independence Voice Of Tatars at Radio Liberty*. İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2019.
- "Doğu Türkistan." *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Nisan 1952, s. 33.
- Dumlupınar, İnci Yelda. *Rusya Türklerinin Almanya'daki Siyasi ve Basın-Yayın Faaliyetleri (1950-1985)*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, 2024.
- Duvlat. "Ne Ol, Ne Biz." *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, s. 3.
- "Dürli Habarlar." *Türkeli*, no. 11, Kasım 1952, ss. 31-32.
- Erkin. "Muhacirlikda Türkistan matbuatı." *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 21-23.
- Erkin. "Sovyet propagandası ve Türkistan." *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Mayıs 1953, ss. 33-39.
- Erkin. "Sovyetlerin azık mallar bahasını arzanladış propagandası." *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, ss. 15-20.
- Erkin. "Türkistan çemhuriyetlerinde partı gurultaylar." *Türkeli*, no. 10, Ekim 1952, ss. 7-11.
- Erkin. "Yana bir yalan propaganda." *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 34-35.
- Gayraty, S. "Kreml ve Dunya Tiniciligi." *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, ss. 11-15.

- Gayraty, S. “Kuraşımız haq, yolimiz babalar yolidir.” *Türkeli*, no. 5, Mayıs 1952, ss. 17-26.
- Gayraty, S. “Malenkov ham dunya tınışlığı.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 11-14.
- Gayraty, S. “Türkistan Yaşları Stalin Tarbiyasının Qullarıdır.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, ss. 20-24.
- Gökdepe, Dr. A. “Parti Diktaturasinin Namunasi.” *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, ss. 11-14.
- Gökdepe, Dr. A. “Sovet haqimiyati ve İslam.” *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Mayıs 1953, ss. 19 – 28.
- Gökdepe(a), Dr. A. “Moskavın Milletler Siyasatı.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 45- 64.
- Gökdepe(b), Dr. A. “Moskavın Milletler Siyasatı.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, ss. 10-19.
- Gökdepe(c), Dr. A. “Moskavın Milletler Siyasatı.” *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Nisan 1952, ss. 16-33.
- “Gündelik Habarlar.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak – Şubat 1952, s. 45.
- Hasan, Serikbol. “Kanatbaydın Karesi Kaşan aqtaldı?” *Minber*, 1 April 2017, <https://www.minber.kz/2017/04/qanatbajdyng-qaresi-qashan-aqtalady/>.
- Hayit, Baymirza. *Milli Türkistan Hürriyet Davası: “Milli Türkistan” Mecmuasında Bildirgen Fikirler*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Johnson, Ian. *A Mosque in Munich*. Houghton Mifflin Harcourt, 2010.
- Kanatbay, K. “Biznin Maksad.” *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, ss. 4-5.
- Kanatbay, K. “Bizin ittifaqdaşlarımız.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, ss. 7-8.
- Kanatbay, K. “Tağıda Türkeli komytesinin maqsattarı tuvrasında.” *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, ss. 5-6.
- “Kanatbayev Karis Kusaevich.” *Pamyat’ Naroda*, 30 Mayıs 2009, <https://pamyat-naroda.ru/> (Arama: Канатбаев Карис Кусаевич).
- Kayyum, Han Veli. ““Türkistan Milli Masalasını Türkistanlılar Hal Eturlar.” *Milli Türkistan*, no. 90, Mayıs-Haziran 1954, ss. 3-6.
- Koc, A. “Sovetin Saylav Komedyası.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, ss. 25-31.
- Koç, Dr. “Mehmet Emin Buğranın *Doğu Türkistan* Atlı Kitabına Rezensyon.” *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, ss. 22-27.
- Koçar, Çağatay. *Milli Türkistan Mecmuası Bibliyografyası (1942-1975)*. Bengü Yayınları, 2024.
- “Kommentarsız Habarlar.” *Türkeli*, no. 5, Mayıs 1952, ss. 28-32.
- Köseoğlu, Tülay. *Sovyetlerin Türkistan’ı Dönüştürme Politikasına Muhalefet Yaş Türkistan Dergisi (1929-1939)*. Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Kumru, Coşkun. *Türkistan Lejyonu*. Kronik Yayınları, 2024.

- Legros, M. “Ortaq til.” *Türkeli*, no. 10, Ekim 1952, ss. 26-27.
- Mardanoglu, M. “Tört Kirli Nayza.” *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, ss. 17-18.
- Mergen. “Sovetlar ittifaqında din huriyati yoxqdur.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 29-30.
- “Metbugat habarlarından.” *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, s. 26.
- Mikkonen, Simo. “Exploiting the Exiles.” *Journal of Cold War Studies*, no. 14/2, 2012, ss. 98-127.
- Mühlen, von zur Patrick. *Gamalıbaç ile Kızılyıldız Arasında*. Şema Yayınevi, 2006.
- “New Yorkdaki SSSR halqlarının azadlığı ucun kuraşuvci Amerika komitasinin bildirişi.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, s. 9.
- Nıştar. “Milliy Tarihimiz Sahatalanmada.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 15-16.
- Nokusli, T. “Moskavadagi ozbek dekadasi ve milliy adabiyat.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 39-44.
- O’Connell, T. Charles. *The Munich Institute for the Study of the USSR: Origin and Social Composition*. The Carl Beck Papers, Center for Russian and East European Studies, 1990.
- Oraltay, Hasan. “Türkeli.” *Milli Hareket*, no. 45, Nisan 1970, ss. 15-16.
- Oraltay, Hasan. *Alaş*. Büyük Türkeli Yayınları, 1973.
- Oraltay, Hasan. *Elimay-Lap Otken Omir*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1999.
- “Peripheral: Revised Translation of the Statute of the Coordinating Center of Anti-Bolzhhevik Struggle.” *FOIA Reading Room*, 9 December 2016, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp80-01065a000.300.060010-8>.
- “Presse Kabarları.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, s. 66.
- Ramazan, Musa. *Bir Kafkas Göçmeninin Anıları*. Kafkas Derneği Yayınları, 2001.
- “Rusya halklarını azat ediş adındaki Amerika Komitesinin başlığı Yevgeni Layons’ın Visbaden maslahatına gatnaşıcılara 30.10. 51’de gönderen gutlağ telegramı.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 7.
- Sakal, Halil Burak. *Başka Bir Dünya Savaşı*. Ötüken Neşriyat, 2013.
- “Songi Habar.” *Milli Türkistan*, no. 75, Ekim-Kasım 1951, ss. 45-46.
- “Soydaşlarımızın Sesi.” *Orkun*, no. 32, 1951, s. 8.
- “Taktik yolını yakı maskesini taşıladımı?” *Türkeli*, no. 5, Mayıs 1952, ss. 3-4.
- Togan, Zeki Velidi. *Türkili Haritası ve Ona Ait İzahlar*. Alâeddin Kırıl Basımevi, 1943.
- Togan, Zeki Velidi. “Türkistanlıların Birleşme Davaları.” *Serdengeçti*, no. 15-16, 1952, ss. 19-23.
- Togan, Zeki Velidi. *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. Enderun Kitabevi, 1981.

- Turanlı, Cengiz. “Türkeli – Türkistan Millî Azatlık Komitesi’nin Toplantısı Yapıldı.” *Türkeli*, no. 4, Ağustos 1968, ss. 29-30.
- “Türkistan Millî Birlik Qomitasından.” *Millî Türkistan*, no. 8, Kasım 1942, s.1.
- “Türkistan Muhâçirlarının Dunya Demokratik Çamâtçılıgına.” *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Nisan 1952, ss. 3-4.
- Türkistanî, Zuhridin Mirza Abid. *Türkistan İstiklâl Yolunda Hicret Yılları*. Doğu Kütüphanesi, 2013.
- “Türkistanlılar Kesesi.” *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Nisan 1952, s. 47.
- “Türkistanlıların Protestosu.” *Der Kaukasus*, no. 4-5, 1951, ss. 45-46.
- “Türkiye’de Türkistan Kültür Derneği.” *Türkeli*, no. 6, Haziran 1952, s. 21.
- Uluktuk. “İndohitayda Bolşevik Yalanları.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 27-28.
- Uluktuk. “Türkistandagi Milly Harakatlarga Sovetnin Bergan Yangi Bahaları.” *Türkeli*, no. 1, Eylül 1951, ss. 19-24.
- Uluktuk(a). “Türkistanın Sovyetleşdirilişi ve Onın Neticeleri.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 10-21.
- Uluktuk(b). “Türkistanın Sovyetleşdirilişi ve Onın Neticeleri.” *Türkeli*, no. 1-2, Ocak-Şubat 1952, ss. 32-37.
- Uluktuk(c). “Türkistanın Sovyetleşdirilişi ve Onın Neticeleri.” *Türkeli*, no. 8, Ağustos 1952, ss. 16-21.
- Uzunel, Nurgül. “*Millî Türkistan*“ *Türkistanlı Muhacirlerin Avrupa’daki Dergisi 1942-1975*. Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, 2016.
- “Vatandaşlarımızın Diqatlariga.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, s. 59.
- “Visbadende Bolup Gecen Maslahat Dogrisında.” *Türkeli*, no. 2-3, Ekim-Kasım 1951, ss. 5-7.
- Yakublu, Nesiman. *Ebdürrehman Fetelibeyli-Düdençinski*. Abşeron Neşr, 2009.
- Zavqiy, A. “Türkistan ve bolşeviklarnın şarq siyasati.” *Türkeli*, no. 11, Kasım 1952, ss. 3-8.
- Zavqiy, A. “Türkistan halqının milliy azadlıq kuraşı.” *Türkeli*, no. 4-5, Nisan-Mayıs 1953, ss. 17-20.
- Zunnun, Veli. “Türkistan adabiyatı hazinaları.” *Türkeli*, no. 3-4, Mart-Mayıs 1953, ss. 29-33.

Ek: *Türkeli* Dergisi (1951-1953)

Sayı	Yıl	İçindekiler	Yazar	Sayfa
1	Eylül 1951	Ne Ol, Ne Biz	Duvlat	3
		Biznin Maksad	K. Kanatbay	4-6
		Türkistan	M. Cokay Bey	6-11
		Kreml ve Dünya Tiniciliği	S. Gayraty	11-15
		Anjiyan Kozgolunu	Calkan	15-16
		Tört Kirli Nayza	M. Mardanoğlu	17-18
		Türkistandagi Milliy Harakatlarga Sovetnin Bergan Yangi Bahaları	Uluktuk	19-24
		Maksadi Mo	K. Kanatbay	24-26
		Karataban	A. Kerderi	27-30
		Bizin Otandastarımızdın Davısı		31
2/3	Ekim-Kasım 1951	Visbadende Bolup Gecen Maslahat Doğrısında		5-7
		Rusya Halklarını Azat Ediş Adındaki Amerikan Komitesinin Başlığı		7
		Yevgreni Layonsın Visbaden Maslahatına Gatnaşıcılara Gönderen Gutlağ Telegramı		8
		Carnama		8-9
		Visbaden Maslahatı Doğrısındaki Bildiriş		10-21
		Türkistanın Sovyetleşdirilişi ve Onın Neticeleri	A. Uluktuk	21-27
		Bolşevizm Yemirilgandan Keyin Nma Bolaçak?	M. B.	27-38
		Türkistandagi Ult Azattık Küresleri	Devlet	

	Moskavdaki Özbek Dekadasi ve Milliy Adabiyat	T. Nokusli	39-44
	Moskavnın Milletler Siyasatı	Dr. A. Gökdepe	45-64
	Men Ayiblayman		64-65
	Presse Kabarları		66
1/2	Ocak-Şubat 1952		
	Bizlar Caqiramiz		3-6
	Bizin İttifakdaşlarımız	K. Kanatbay	7-8
	New Yorkdagı SSSR Halqlarının Azadlığı Ucun Kuraşuvçı Amerika Komitasinin Bildirisi		9
	Moskavnın Milletler Siyasatı	Dr. A. Gökdepe	10-19
	Türkistan Yaşları Stalin Tarbiyasının Qullarıdır	S. Gayratıy	20-24
	Sovettin Saylav Komediyaı	A. Koc	25-31
	Türkistanın Sovyetleşdirilişı ve Onın Neticeleri	A. Uluktuk	32-37
	Ölgeli Jatqan Aqquv	M. Mardanoglu	38-42
	Soqır Tavıqqa Barı Buğday	M. Birjan	43-44
	Gündelik Habarlar		45
	Başqarmağa Qat		46-48
	Metbugat Sahıplarından		48
3/4	Mart-Nisan 1952		
	Türkistan Muhacirlarinin Dunya Demokratik Çama'atciligina Müracati		3-4
	Türkistanda Yejovcilik Terrori ve Unga Hazirliqlar	O. Ahmetcan	5-15
	Türkistanda Yejovcilik Terrorinin Neticeleri	Dr. A. Gökdepe	16-33
	Doğu Türkistan		33
	Mın Bir Tün Ertekteri	A. Uluktuk	34-43

	Azadlık, Adaliyat ve Tinciliq	S. Gayratıy	44-46
	AZATLIK Cemiyetinin Bildirişi		46-47
	Ümit: Türkistanlılar Kesesi		47
	Hindustandan Bir Hat		48
	Matbugat Sahıplarından		48
5	Mayıs 1952		
	Taktik Yolını Yakı Maskesini Taşladımı?		3
	Milliy Mafkuraga ve Türkistan Milliy Ziyalilariga Yana Hucum Başlandı	O. Ahmetcan	5-11
	Türkistandagi Ult Azattiq Köterilisteri	Devlet	11-16
	Kuraşımız Haq, Yolimiz Babalar Yolidur	S. Gayratıy	17-26
	Mirh Yulduziga	Fitrat	27
	Kazak Adebietinin Okuv Kuraldarındagi Öreskel Katelikter		27-31
	Özbekistanda Tilşinaslık Sahasidagi Ayrim Kamciliklar Haqında		31-32
6	Haziran 1952		
	Sarkıy Türkistanın Qanlı Tragediyası	O. Ahmetcan	3-6
	Hind Goyunu Derisine Bürenen Sovyet Yolbarsı Dogrısında	A. Uluktuk	7-10
	Parti Diktaturasinin Namunasi	Dr. A. Gökdepe	11-14
	Sovyetlerin Azık Mallar Bahasını Arzanladış Propagandası	Erkin	15-20
	Türkiyede Türkistan Kültür Derneği		21

	Mehmet Emin Buğranın <i>Doğu Türkistan</i> Atlı Kitabına Rezensyon	Dr. Koc	22-27
	Vatan Qabarlari		28-29
	Başqarmağa Qatlar		29-31
8	Ağustos 1952		
	Qurban Bayramınız Qutlı Bolsun!		3-5
	Tagıda Türkeli Komytesinin Maqsattarı Tuvrasında	K. Kanatbay	5-6
	Amerikanın İstiklal Günü		6
	Şark Blokı Hukuginın Hususiyeti	Reinhart Maurach	7-11
	İci Qaltıraq, Üsti Yalıtıraq	O. Ahmetcan	12-15
	Türkistanın Sovyetleşdirilişi ve Onın Neticeleri	A. Uluktuk	16-21
	Gelmedi	Mağtumkulı(Fragi)	22
	<i>Türkeli</i> Bir Jasqa Toldı	Devlet	23-25
	Metbugat Habarlarından		26
	Başqarmağa Kelgen Hatlardan		26
	Azatlık Çemgiyetinin Sahipası: Qanlı Kunlar (1937-39 Yıllar Hatıralarından)	O. Ahmetcan	27-32
11	Kasım 1952		
	Türkistan ve Bolşeviklernin Şarq Siyasati	A. Zavqiy	3-8
	Boşevizmga Qarşı Kuras Kordinatsion Markazının Nizamnamasi		9-11
	Amerika Komitasinin Bildiruvı		12
	Çana Bular Kimder?		13-14
	Abu Ali ibn Sina ve Sovetler Hukumati	O. Ahmetcan	15-22

	Dağ Sayar	Mağtumkulı(Fragi)	23
	Türkistan	Mağjan	24
	Yapraklar	Colpan	26
	Ruhsat Et	Huş	26
	Muhtar Avezdin <i>Abay</i> Attı Romanı Tuvrasında	M. Mardanoglu	27-30
	General Eisenhower – Amerikanın Yangi Prezidenti		31
	16 yılda İstanbula Gelen Türkistanlılar		32
10	Ekim 1952		
	Bolşevizm Qalay Öledi		3-4
	Bolşevizmga Qarşı Kuraş Koordinatsion Markazini Quruv Haqında Bildiruv		5-6
	Admiral Stivensnin Telegrami		6
	Türkistan Çemhuriyetlerinde Partı Qurultaylar	Erkin	7-11
	Şark Bloki Hukugının Hususiyeti	Prof. Dr. Maurach	12-18
	Abu Ali ibn Sina ve Sovetlar Hukumatı	O. Ahmetcan	19-25
	Ortaq Dil	Legros	26-27
	Metbugat Habarlarından		28
	Azatlık Çemğiyetinin Sahipası: Qanlı Kunlar (1937-39 Yıllar Hatıralarından)	O. Ahmetcan	29-32
3/4	Mart – Mayıs 1953		
	Önlenebilir Keder	M. Mardanoglu	3-4
	Şark Bloki Hukugının Hususiyeti	Prof. Dr. Maurach	5-18
	Sovet Haqimiyati ve İslam	A. Gökdepe	19-28

Türkistan Adabiyatı Hazinaları	Veli Zünnun	29-33
Türkistan Destanı	A. Uluktuk	34-36
Türkistan Atasözleri		37
Sovyet Propagandası ve Türkistan Gerçeği	Erkin	33-39
Beyaz Altın İçin Mücadele	E. N.	40
İki Aynî	A. U.	41-42
Sovyet Adabiyatı ve Eleştiriler	M. M.	43
Aldatılmış Bir Şairin Kaderi	A. U.	44-45
Türkistanda Deprem mi Oldu?	Erkin	46
Vincent Monteil: Essai sur l'Islam en U.R.S.S., Paris, 1953	G. von Stackelberg	47-56
Müslüman Toplumun Kuruluşu "İslam"		56

4-5 Nisan-Mayıs 1953

Milliy Masalamizga Dair	O. Ahmetcan	3-10
Malenkov Ham Dünya Tınışlığı	S. Gayratiy	11-14
Milliy Tarihimiz Sahtalanmaqda	Nıştar	15-16
Türkistan Halqının milliy Azadlıq Kuraşı	A. Zavqiy	17-20
Muhacirlıkda Türkistan Matbuatı	Erkin	21-23
Maşına Quldiq Emgekti Çenildebedi	Q. Qoşoy	24-26
İndohinada Bolşevik Yalanları	Uluktuk	27-28
Sovet İttifaqıda Din Hürriyeti Yoqdur	Mergen	29-30
Eski Sayasattın Davamı	S. Amançol	31-33
Kavkasiyanın Istıqlal Güni	Erkin	34-35

- Dumlupınar, *Muhaceretteki Türkistan Millî Hareketinde Yeni Bir Yol Arayışı: Türkistan Millî Azatlık Komitesi ve Türkeli (1951-1953)* •

Yana Bir Yalan Propaganda	Erkin	36
Ortaq Til	H. Christiansen	37-38
Qutılar Baqıtsızdıq	M. Mardanoglu	39-40
Yalqan Ustında Quruqn Maqtanışlıq (Komentarsiz)		41-43
Küröşçil Aqın	Q. Qoşoy	44-47
Balbay Poemasında Bolşevikterge Çağbadı	Q. Qoşoy	48-53
Dahşatlı Kunlar	A. Zavqiy	53-56
Kitabiyat	Dr. B-G	57-58
Umumiy Habarlar		59-62
Yurtdan Habarlar		63-69
3-nci Sanga Tuzatuvlar		70-71
